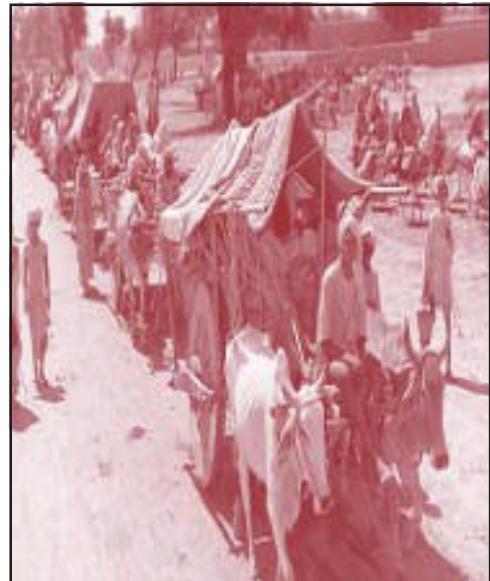

બ્રિટિશ પાર્લમેન્ટે હિંદુ સ્વતંત્ર્યધારો (જુલાઈ, 1947માં) પસાર કર્યો. આ ધારાની જોગવાઈ અનુસાર હિંદુનું ભારતીય સંઘ અને પાકિસ્તાન સંઘ એમ બે દેશોમાં વિભાજન કરવામાં આવ્યું.

ભારતનું વિભાજન અને નિરાશ્રિતોનો પુનઃ વસવાટ

15 ઓગસ્ટ, 1947ના રોજ આપણો દેશ સ્વતંત્ર થયો. સમગ્ર દેશ માટે આનંદ-ઉલ્લાસનો માહોલ હતો. આનંદની પળો સાથે કેટલાક પડકારો પણ ઉભા થયા. અખંડ હિન્દુસ્તાનના ભાગલા થતા ભારત અને પાકિસ્તાન એમ બે રાષ્ટ્રો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં. પાકિસ્તાનમાંથી બિનમુસ્લિમોને હાંકી કાઢવાની નીતિ અપનાવતાં લગભગ 80 લાખ શરણાર્થીઓ પાકિસ્તાનથી ભારત આવ્યા હતા. આ શરણાર્થીઓને સમાવવા અને તેમને રોજગારી આપવી એ વિકટ સમસ્યા હતી. ભારત સરકારે ખૂબ જ કુનેહથી આ જવાબદારી નિભાવી. દેશના લોકો અને સરકારે આ નિરાશ્રિતોને પૂરતી સગવડો આપી. વિશાળ શરણાર્થી શિબિર ખોલવામાં આવી. નિરાશ્રિતોના પુનર્વસન બાદ તેઓ બધા સાથે એકરૂપ થઈ ગયા અને નૂતન જીવનની શરૂઆત કરી.

તે સમયે ભારતમાં 562 જેટલાં નાનાં-મોટાં દેશી રાજ્યો હતાં. આ રાજ્યોને ભારત સંઘમાં જોડાવા માટે સહમત કરવા પણ એક અધરો પડકાર હતો. આ સાથે લોકોની અપેક્ષાઓ અને આકાંક્ષાઓ સંતોષી શકે તેવું બંધારણ અને રાજકીય વ્યવસ્થાનું નિર્માણ કરવું પણ એક પડકાર હતો.

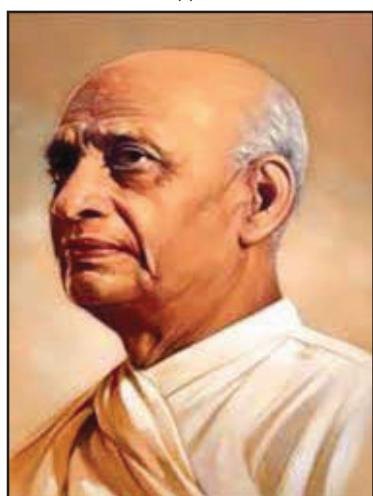

ભારત-પાકિસ્તાનના ભાગલા વખતનું દેશ્ય

ઈ.સ. 1947માં ભારતની વસ્તી લગભગ 35 કરોડની આસપાસ હતી. આ વસ્તી ભાષા, પહેરવેશ, પ્રદેશ અને સાંસ્કૃતિક બાબતોમાં ભિન્નતાઓ ધરાવતી હતી. આટલી બધી ભિન્નતાઓ હોવા છતાં રાષ્ટ્રીય એકતા સાધી રાષ્ટ્રવિકાસ કરવો પણ આવશ્યક હતો. સ્વતંત્રતા સમયે વસ્તીનો મોટો સમુદ્દ્રાય ગામડાંમાં રહેતો, ખેતી કરતો. આ ઉપરાંત ગંદાં શહેરો, ગોચર વસવાટ, ગરીબી, શિક્ષણ અને આરોગ્યલક્ષી સવલતોનો અભાવ તથા ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ખેતી અને ખેતી સંલગ્ન રોજગારીની સમસ્યાઓ પડકારડુપ હતી. બધા જ પડકારોની સાથે રાષ્ટ્રીય એકતા સાથે રાષ્ટ્રીય વિકાસ કરવો પણ જરૂરી હતો.

દેશી રાજ્યોનું એકીકરણ અને વિલીનીકરણ

562 જેટલા દેશી રાજ્યોનું ભારતીય સંઘમાં વિલીનીકરણ કરવું તે તત્કાલીન ભારતની સૌથી મોટી સમસ્યા હતી. કશ્મીર, હૈદરાબાદ અને મૈસૂર જેવાં મોટાં દેશી રાજ્યો હતાં. જ્યારે કેટલાંક દેશી રાજ્યો ખૂબ નાનાં હતાં. આ બધાં દેશી રાજ્યોને ભારત સંઘમાં જોડાવવા—સમજાવવા ખૂબ મોટું અને મુશ્કેલ કાર્ય હતું. આજાદી પ્રાપ્ત થતા સૌપ્રથમ ભાવનગરના મહારાજા કૃષ્ણકુમારસિંહે ભાવનગરમાં ‘જવાબદાર સરકાર’નો શુભારંભ કર્યો. સરદાર પટેલના પ્રયત્નોથી સંયુક્ત સૌરાષ્ટ્ર રાજ્યની રચના થતા ભાવનગર રાજ્ય તેમાં વિલીન થયું. સૌરાષ્ટ્ર રાજ્યની આ ઘટનાને જવાહરલાલ નેહારુએ ‘સમકાલીન ઈતિહાસનું સૌથી વિશેષ નોંધપાત્ર એકીકરણ ગણાવ્યું.’

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ

સ્વતંત્રતા મેળવ્યા બાદ તત્કાલીન નાયબ વડાપ્રધાન અને ગૃહપ્રધાન સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે દેશી રાજ્યોને અપીલ કરી કે, તેમના શાસન હેઠળની પ્રજા અને ભારતીય સંઘના હિતમાં તેઓ પોતાનાં રાજ્યોને સ્વેચ્છાએ ભારતીય સંઘમાં જોડાવા સંમતિ આપે. તેમણે રાજ્યોમાં દેશભક્તિ જગ્રત કરી. વ્યવહારું બુદ્ધિથી તેમણે લગભગ બધાં દેશી રાજ્યોનું ભારતમાં વિલીનીકરણ કરવાની પ્રક્રિયા આરંભી. સરદાર પટેલ અને તેમના સચિવ વી. પી. મેનનના પ્રયત્નોથી હૈદરાબાદ, જૂનાગઢ અને કશ્મીર સિવાય બધાં જ રાજ્યોનું ભારત સંઘમાં વિલીનીકરણ કરવામાં આવ્યું. હૈદરાબાદમાં પોલીસ પગલું ભરી નિઝામના હિતોના રક્ષણની બાંહેધરી આપી, હૈદરાબાદનું ભારતીય સંઘમાં વિલીનીકરણ થયું. હૈદરાબાદના વિલીનીકરણમાં કન્યાલાલ મુનશીની ભૂમિકા મહત્વની રહી. જૂનાગઢના નવાબે પોતાના રાજ્યને પાકિસ્તાન સાથે જોડવા જોડાણખત લખી આપ્યું. જેની સામે મુંબઈમાં જૂનાગઢના નાગરિકોએ ભારતીય સંઘમાં જોડાવા માટે ‘આરજી હકૂમત’ની સ્થાપના કરી. સૌરાખ્રનાં લગભગ તમામ રાજ્યોએ અને લોકોએ નવાબના પાકિસ્તાન સાથેના જોડાણનો વિરોધ કર્યો. જૂનાગઢના નવાબ પાકિસ્તાન ચાલ્યા ગયા અને ભારતે જૂનાગઢનો કબજો લીધો. ત્યાર બાદ લોકમત લેવાયો જેમાં પ્રચંડ બહુમતીશી જૂનાગઢની જનતાએ ભારતસંધ સાથેના જોડાણને સમર્થન આપ્યું. આમ, જૂનાગઢનું ભારતસંઘમાં વિલીનીકરણ કરવામાં આવ્યું.

કશ્મીરના મહારાજા હરિસિંહ ડોગરાએ ભારત સાથેના જોડાણખત પર સહી કરી ન હતી. આ દરમિયાન કશ્મીર પોતાની સાથે જોડાઈ જાય તે માટે પાકિસ્તાને કશ્મીર પર આકમણ કર્યું. હરિસિંહે ભારતની લશકરી મદદ માંગી અને ભારત સાથેના જોડાણખત પર સહી કરી. ભારતીય લશકરે તાત્કાલિક કશ્મીર જઈ તેનું રક્ષણ કર્યું પણ તે દરમિયાન કશ્મીરના ત્રીજા ભાગ પર પાકિસ્તાને ગેરકાયદેસર કબજો જમાવ્યો હતો. ભારતે પાકિસ્તાન વિરુદ્ધ સંયુક્ત રાખ્રોની સલામતી સમિતિમાં ફરિયાદ કરી. સલામતી સમિતિએ યુદ્ધવિરામ કરવા જણાવ્યું. હજુ આજે પણ કશ્મીરના ત્રીજા ભાગના પ્રદેશ પર પાકિસ્તાનનો કબજો છે. જેને આજે પી.ઓ.કે. (Pakistan Occupied Kashmir) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે જે વાસ્તવમાં ભારતનો ભાગ છે. કશ્મીર કાયદેસર રીતે ભારતનો ભાગ છે તે નિર્વિવાદ હકીકત છે. આમ, 1948ના અંત પહેલાં ભારતમાં રાજકીય એકતા સિદ્ધ થઈ.

રાજ્યોની રચના અને પુનરચના

ભારત સ્વતંત્ર થયા બાદ દેશી રાજ્યોના એકીકરણની પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરવામાં આવી તેની સાથે જ આપણે સંધીય રાજ્ય-વ્યવસ્થાનો સ્વીકાર કર્યો હોઈ સંઘનાં ઘટકો એવાં રાજ્યોની રચના કરવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો. અગાઉના બ્રિટિશ પ્રાંત અને દેશી રાજ્યોના એકીકરણ થકી ઉભા થયેલા એકમોનું શરૂઆતમાં ચાર વર્ગોમાં અ, બ, ક, ડ અને વિભાગન કરવામાં આવેલ. આ ચારેય પ્રકારનાં રાજ્યોના દરજા

ગુજરાત રાજ્યની સ્થાપના

સમાન ન હતા. આ એક કામચલાઉ વ્યવસ્થા હતી. કારણ કે ભારત પ્રજાસત્તાક બન્યા બાદ દેશમાં ભાષાના ધોરણે રાજ્યોની રચનાની માંગ ઊભી થઈ હતી. આ માટે કેટલાંક રાજ્યોમાં ઉગ્ર આંદોલન પણ ચાલુ થયાં જેમાં મદ્રાસ રાજ્યમાંથી તેલુગુ ભાષી લોકોએ આંધ્રપ્રદેશની માંગણી સાથે આંદોલન કરેલ. આ ઉગ્ર આંદોલનના કારણે કેન્દ્ર સરકારને તેમની માંગણી સ્વીકારવી પડી અને ઈ.સ. 1953માં અલગ રાજ્ય આંધ્રપ્રદેશની રચના થઈ. આંધ્રપ્રદેશ બાદ અન્ય ભાષા-સમુદ્ધાયો ભાષા આધારિત પોતાના અલગ રાજ્યની માંગ કરવા લાગ્યા હતા. જેના પરિણામે ભાષા આધારિત રાજ્યોની રચના કરવા રાજ્ય પુનઃરચના પંચની રચના કરવામાં આવી, જેના અધ્યક્ષ સર્વોચ્ચ અદાલતના પૂર્વ ન્યાયમૂર્તિ ડૉ. ફિલઅલી હતા. આ પંચે ઈ.સ. 1956માં પોતાનો અહેવાલ સરકારને સુપ્રત કર્યો. 1 નવેમ્બર, 1956થી તેનો અમલ કરવામાં આવ્યો તે પ્રમાણે અગાઉના ચાર પ્રકારનાં રાજ્યોની વ્યવસ્થાને રદ કરી તેના સ્થાને 14 રાજ્યો અને 6 કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની વ્યવસ્થાનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો. આ 14 રાજ્યો પૈકી મોટા ભાગનાં રાજ્યોની રચના ભાષાના આધારે થઈ પણ પંજાબ અને મુંબઈ અપવાદ હતા. મુંબઈ રાજ્ય મરાઠી અને ગુજરાતી એમ દ્વિભાષી વિસ્તારોનો સમાવેશ થતો. આની સામે મરાઠી અને ગુજરાતી ભાષાના ધોરણે રાજ્યોની રચના કરવાની ઉગ્ર માંગ ઊઠી અને મહાગુજરાત આંદોલનની શરૂઆત થઈ. તેના નેતાઓમાં ઈન્દ્રલાલ યાણિક (ઇન્દ્રલાલચાચા), ભાઈલાલભાઈ (ભાઈકાકા), બ્રહ્મકુમાર ભહુ વગેરે હતા. જેના પરિણામે મરાઠી અને ગુજરાતી ભાષી અલગ રાજ્યોની રચના કરવામાં આવી. નવા ગુજરાત રાજ્યનું ઉદ્ઘાટન 1 મે, 1960ના રોજ સાબરમતી આશ્રમ, અમદાવાદ ખાતે પૂર્ણ રવિશંકર મહારાજના હસ્તે થયું. નવગુજરાતના પ્રથમ રાજ્યપાલ તરીકે મહેંદીનવાજ જીંગ અને પ્રથમ મુખ્યમંત્રી તરીકે ડૉ. જીવરાજ મહેતાએ શપથ લીધા. ઈ.સ. 1966માં પંજાબનું વિભાજન કરીને પંજાબ અને હરિયાણાને અલગ રાજ્ય તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી.

સમય જતાં અસમ, નાગાર્લેન્ડ, મેઘાલય, મણિપુર, ત્રિપુરા, અરુણાચલ પ્રદેશ, મિઝોરમ એમ પૂર્વીતર ભારતનાં સાત રાજ્યોની રચના થઈ. આ સાત રાજ્યો ‘Seven Sisters State’ તરીકે એળખાય છે. મોટાં રાજ્યોમાંથી અલગ નાના રાજ્ય રચવાની માંગણી સતત ચાલુ રહી. ઈ.સ. 2000માં બિહારમાંથી જારખંડ, મધ્યપ્રદેશમાંથી છતીસગઢ અને ઉત્તરપ્રદેશમાંથી ઉત્તરખંડ રાજ્યની રચના કરવામાં આવી. ઈ.સ. 2014માં આંધ્રપ્રદેશમાંથી તેલંગાણા અલગ રાજ્ય બન્યું. છેલ્લે ઓક્ટોબર, 2019થી જમ્મુ અને કશ્મીર તેમજ લદાખને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ તરીકે દરજો પ્રાપ્ત થયેલ છે. હાલમાં ભારતમાં 28 રાજ્યો, દિલ્હી રાજ્ય અને રાષ્ટ્રીય રાજ્યાની વિસ્તાર સહિત 8 કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો સમાવેશ થાય છે.

ફન્ચ અને પોર્ટુગીઝ સંસ્થાનોનું ભારતસંધમાં વિલીનીકરણ

26 જાન્યુઆરી, 1950ના રોજ ભારત પ્રજાસત્તાક બન્યું ત્યાં સુધીમાં ભારતના દેશી રાજ્યોનું ભારતસંધ સાથે જોડાણ થઈ ચૂક્યું હતું. પરંતુ ફાંસ અને પોર્ટુગલના તાબા હેઠળના પ્રદેશોનું ભારતસંધ સાથે જોડાણ બાકી હતું. પુડુચેરી, માહે, યનામ, કરાઈકલ, ચંદ્રનગર પર ફેન્ચોનો અંકુશ હતો. ત્યાંની સ્થાનિક પ્રજાએ ફેન્ચ સરકાર સામે ‘ભારત છોડો’નું એલાન આપ્યું. આ પ્રશ્નનું શાંતિમય સમાધાન કરવા ભારત સરકારે ફેન્ચ સરકાર સાથે વાટાધાટો શરૂ કરી. ફાન્સે લોકોનો મિજાજ અને ભારત સંધ સાથે જોડાવાની તીવ્ર ઈચ્છા પારખી લઈ પોતાનાં સંસ્થાનો ભારતને સુપરત કર્યાં. 13 ઓક્ટોબર, 1954માં ફાન્સે વસાહતો ભારત સરકારને સુપ્રત કરી ભારતમાંથી વિદાય લીધી.

દીવ, દમણ, ગોવા, દાદરા અને નગરહવેલી પ્રદેશો પર પોર્ટુગીઝનો કબજો હતો. ફેન્ચો કરતા પોર્ટુગીઝો વધુ જક્કી પુરવાર થયા. સમજાવટ અને વાટાવાટો દ્વારા આ પ્રદેશો સાંપ્રે દેવા ભારત સરકારે ઘણા પ્રયત્નો કર્યો પણ પોર્ટુગીઝ સરકાર તૈયાર ન થઈ. ત્યારે ત્યાંના સ્થાનિક લોકોએ ભારતસંઘ સાથે જોડાણ માટે ‘ગોવા મુક્તિ આંદોલન’ની શરૂઆત કરી. આ આંદોલન દરમિયાન હજારો લોકોએ ગોવા, દીવ, દમણમાં પ્રવેશવા પ્રયત્ન કર્યો. જેમાં ઘણા સત્યાગ્રહીઓ શહીદ થયા. સત્યાગ્રહો અને સમજાવટ જેવા ઉપાયો કારગત ન નીવડતા ભારત સરકારે ગોવાને મુક્ત કરાવવા

જનરલ ચૌધરીની આગેવાની નીચે ‘ઓપરેશન વિજય’ નામના લશકરી અભિયાનની શરૂઆત કરી. 18 ડિસેમ્બર, 1961ના રોજ ગોવાના પોર્ટનીઝ શાસકોએ શરણાગતિ સ્વીકારી અને ગોવા, દીવ, દમણનો કબજો મેળવી તેનું ભારતમાં વિલીનીકરણ કરવામાં આવ્યું.

પંચવર્ષીય યોજનાઓ અને ભારતનો આર્થિક વિકાસ

ઈ.સ. 1950માં ભારત સરકારે બંધારણનાં ધેયો અને આદર્શને પૂર્ણ કરે તેવા આયોજનપંચનો પ્રારંભ કર્યો. આજે આ આયોજનપંચ ‘નીતિઆયોગ’ તરીકે ઓળખાય છે. આ આયોજનપંચમાં નિષ્ણાત અર્થશાસ્ત્રીઓ, વહીવટી નિષ્ણાતો અને વિવિધ ક્ષેત્રોના નિષ્ણાતોનો સમાવેશ થાય છે. તેના અધ્યક્ષ હોદાની રૂમે વડાપ્રધાન હોય છે. ભારતનું આર્થિક આયોજન લાંબાગાળા અને ટૂંકાગાળા એમ બંને ઉદ્દેશ્ય ધરાવે છે. ભારતના આર્થિક આયોજનના મુખ્ય ઉદ્દેશ્યોમાં જરૂરી આર્થિક વૃદ્ધિ અને વિકાસ, આર્થિક અસમાનતામાં ઘટાડો, પૂર્ણ રોજગારી પ્રાપ્ત કરવી, સ્વાવલંબન, ભાવસ્થિરતા, શૈક્ષણિક વિકાસ વગેરે ઉદ્દેશ્યોને ધ્યાને લઈ પંચવર્ષીય યોજનાઓ શરૂ કરવામાં આવી છે. પ્રથમ પંચવર્ષીય યોજના ઈ.સ. 1951-56 દરમિયાન હાથ ધરવામાં આવી. પંચવર્ષીય યોજનાઓના આ સમયગાળા દરમિયાન આયોજનબદ્ધ આર્થિક વિકાસના પ્રયત્નો થયા. ઔદ્યોગિક વિકાસના હેતુથી ભારે અને પાયાના ઉદ્યોગોની સ્થાપના કરવામાં આવી. ઔદ્યોગિક ઉત્પાદનમાં આપણે મહંદ્શે સ્વાવલંબી બની શક્યા છીએ. કૃષિક્ષેત્રે હરિયાળી કાંતિ સર્જ અનાજની આયાત કરતો દેશ આજે અનાજની નિકાસ કરતું રાખ્ય બનેલ છે. દૂધ-ઉત્પાદનમાં શેત કાંતિ, તેલીબિયાનું ઉત્પાદન વધારવા પીળી કાંતિ વગેરે દ્વારા ઉત્પાદન વધારવાની દિશામાં વિકાસકીય પગલાઓ ભરવામાં આવેલ છે. સ્વતંત્રતા બાદ ગરીબી ઘટાડવા અને આર્થિક અસમાનતા ઘટાડવા ગરીબીનિવારણ કાર્યક્રમો અમલમાં મૂકેલ છે. પંચવર્ષીય યોજનાઓના પરિણામ સ્વરૂપે આજે રાખ્યીય આવક અને માથાદીઠ આવકમાં વધારો થયો છે. પરંતુ ગરીબોની સંખ્યામાં ઘટાડો થઈ શક્યો નથી. આ માટે વસ્તીવધારો એક કારણ તરીકે જવાબદાર છે. આમ છિતાં ગરીબી ઘટાડવા માટે આર્થિક અસમાનતા ઘટાડવા, રોજગારીની તકો વધારવા, શિક્ષણનો પ્રચાર-પ્રસાર, આવશ્યક ચીજવસ્તુ ગરીબોને મળી રહે તે માટે સરકાર સતત પ્રયત્નશીલ રહી છે. આજે લોકોના આરોગ્યમાં સુધારો થયો છે. ભારતમાંથી શીતળાનો રોગ નાબૂદ કરી શક્યા છીએ. સરેરાશ આયુષ્યમાં સુધારો થયો છે, બાળ મૃત્યુદરમાં ઘટાડો નોંધાયો છે, શિક્ષણનું પ્રમાણ (સાક્ષરતાનો દર) વધ્યું છે.

વર્તમાન ભારત - આશા અને વિકાસ

આજાદીનાં આટલાં વર્ષો બાદ આપણા દેશની વિકાસયાત્રા કેવી રહી ? બંધારણમાં નક્કી કરેલા આદર્શને આપણે કેટલા અંશે સિદ્ધ કર્યા ?

ભારતે આજે પણ લોકશાહી આદર્શને જીવંત રાખેલ છે. આ એક ગૌરવ લઈ શકાય તેવી ઉપલબ્ધી ગણી શકાય. કારણ કે ધાણાબધા વિદેશી વિવેચકોનું માનવું હતું કે, ભારત એક રાખ્ય તરીકે વધુ લાંબો સમય ટકી નહિ શકે. આ બધી જ આશંકાઓ નિર્મૂળ સાબિત થઈ. આજાદીથી લઈ અત્યાર સુધી લોકસભા તેમજ સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થાઓની અને વિધાનસભાની ધણી ચુંટણીઓ સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ થયેલ છે. ભારતમાં નાગરિકોને પુખ્તવય મતાધિકાર આપવામાં આવેલ છે. ભારતમાં પ્રેસ સ્વતંત્ર્ય છે. નિષ્પક્ષ અને તટસ્થ ન્યાયતંત્ર છે. આ ઉપરાંત ભાષાકીય વિવિધતા અને ધાર્મિક વિવિધતા રાખ્યીય એકતા માટે બાધક બનતી નથી પણ પોષક બની વિવિધતામાં એકતા સર્જ છે.

વિશ્વના અન્ય વિકાસશીલ દેશોની સરખામણીમાં ભારતે આજાદી પછીનાં વર્ષોમાં ટેક્નોલોજીના ક્ષેત્રમાં વિકાસ સાથો છે અને વિકસિત દેશોની સાથે બરોબરી સાધી છે. મર્યાદિત અને અલ્ય સાધનો, સાક્ષરતાનું ઓછું પ્રમાણ આ બધી સમસ્યા હોવા છિતાં ભારતનો વિજ્ઞાન અને ટેક્નોલોજી ક્ષેત્રનો વિકાસ નોંધપાત્ર કહી શકાય. પરમાણુ વિજ્ઞાન અને ટેક્નોલોજીનો શાંતિમય ઉપયોગ અને તેના દ્વારા વિકાસની પ્રક્રિયા થકી સક્રિયતા સાધેલી છે. ઉદ્યોગોની વાત કરીએ તો ઈલેક્ટ્રોનિક્સ, ઊર્જા, ખાનીજતેલ, ટેલિકોમ્યુનિકેશન, સ્ટીલ, ખાતર, સિમેન્ટ, પેટ્રોકેમિકલ્સ વગેરે ક્ષેત્રોમાં દેશે હરાણફાળ ભરી છે. અવકાશ સંશોધનક્ષેત્રે ભારતે અવકાશમાં ઉપગ્રહો છોડવા માટે વિશિષ્ટ પ્રકારના GSLV (ઝીયોસિન્કોનાસ

સેટેલાઈટ લોન્ચ ક્રિકલ) તૈયાર કર્યા છે. આ ઉપરાંત ભારતે છોડેલા ઉપગ્રહો અને મંગળ ગ્રહ પર પહોંચવા માટેનું મંગળ અભિયાન તેમજ ઉપગ્રહ છોડવામાં સંપૂર્ણ સ્વાવલંબન આ બધી જ આગવી ભારતની વિશિષ્ટ અને નોંધપાત્ર સિદ્ધિ રહી છે. વિશ્વના દેશોએ પણ ભારતની સિદ્ધિઓની નોંધ લીધી છે. ભારતીય પરંપરાઓ, સમૃદ્ધ સાંસ્કૃતિક વારસો અને માનવસંસાધનોનું મહત્વ વિશ્વના દેશોએ સ્વીકાર્યું છે. તેનું શ્રેષ્ઠ ઉદાહરણ યોગનું મહત્વ વિશ્વના દેશોએ સ્વીકારેલ છે. 21 જૂનના દિવસને ‘વિશ્વયોગ દિવસ’ તરીકે UN (United Nations - સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંધ)એ જાહેર કરેલ છે. વિકાસમાં ભારત ઉજ્જવળ પંથે હરણફાળ ભરી રહેલ છે.

સ્વાધ્યાય

1. ખાલી જગ્યા પૂરો :

- (1) હિંદના વિભાજન માટે બ્રિટિશ પાર્લિમેન્ટે ધારો પસાર કર્યો હતો.
- (2) ગુજરાતના પ્રથમ મુખ્યમંત્રી હતા.
- (3) હાલ આયોજનપંચ તરીકે ઓળખાય છે.

2. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર એક-બે વાક્યમાં લખો :

- (1) ભારત ક્યારે સ્વતંત્ર થયું ?
- (2) રાજ્ય પુનઃર્યના પંચના અધ્યક્ષ કોણ હતા ?
- (3) ગુજરાત રાજ્યની સ્થાપના ક્યારે કરવામાં આવી ?

3. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર ટૂંકમાં લખો :

- (1) સ્વતંત્ર ભારતની સામે ક્યા-ક્યા પડકારો હતા ?
- (2) જૂનાગઢનું ભારતસંધ સાથે જોડાણ ક્યારે કરવામાં આવ્યું ?
- (3) અવકાશ વિજ્ઞાનકેન્દ્રે ભારતે સાધેલ પ્રગતિની નોંધ લખો.

4. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર સંવિસ્તર લખો :

- (1) દેશી રાજ્યોના એકીકરણ અને વિલીનીકરણ વિશે માહિતી આપો.
- (2) પંચવર્ષીય યોજનાઓથી થયેલ આર્થિક વિકાસ વિશે માહિતી આપો.
- (3) આજાદી પછીનાં વર્ષોમાં ભારતે સાધેલી પ્રગતિ વિશે ટૂંકમાં માહિતી આપો.

પ્રવૃત્તિ

- ‘મહાગુજરાત ચળવળ’ વિશે તમારા ઘરના વડીલ પાસેથી માહિતી મેળવો.
- આજાદી પછી ભારતના વિકાસ પર સચિત્ર માહિતી સાથેનો હસ્તલિખિત અંક તૈયાર કરો.

